

Έθιμα και Τελετουργίες του Ετήσιου Εορτολογικού Κύκλου των Ελλήνων της Καππαδοκίας (Α΄ Μέρος) (Μ. Γ. Βαρβούνης, Καθηγητής Λαογραφίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η προσήλωση των Ελλήνων της Καππαδοκίας στην ορθόδοξη πίστη και στη συνέχεια στις παραδόσεις τα ήθη και τα έθιμα ... «προέρχεται από βαθιά και έντονα βιώματα, και παγιώνει την αλήθεια της ζωής και της πίστης γενεών ολόκληρων ανθρώπων, που έζησαν προσκολλημένοι στις αξίες του Γένους και της ορθοδοξίας», γράφει ο καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Μανώλης Βαρβούνης, ο οποίος έχει ιδιαίτερα ασχοληθεί με τα ήθη και τα έθιμα των Ελλήνων της Καππαδοκίας. Με το κείμενο αυτό, καθώς και με εκείνο που θα ακολουθήσει, ολοκληρώνεται η μελέτη του καθηγητή πάνω στις παραδόσεις του λαού της Καππαδοκίας, στα πλαίσια του ετήσιου εορτολογικού κύκλου.

«Ενδιαμέσως των εορτών του κύκλου του Δωδεκαημέρου και εκείνων του Πάσχα, οι Καππαδόκες γιόρταζαν με λαμπρότητα τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο (25 Ιανουαρίου), ιδίως στο Γκέλβερι, με γενική αργία, πανηγυρικό εσπερινό και ανάλογη θεία λειτουργία, τάματα, δοξολογία και λιτανευτική πομπή γύρω από το ναό, με το λείψανο του αγίου. Οι εκδηλώσεις αυτές, μαζί με το λείψανο του αγίου, τουλάχιστον αυτό που είχαν και τιμούσαν στο Γκέλβερι, μεταφέρθηκαν κατόπιν στο ναό που οι πρόσφυγες έχτισαν στη Νέα Καρβάλη της Καβάλας, όπου η τιμή του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου βρήκε νέα στέγη και νέα λαϊκή ευσέβεια και αναγνώριση. Οι Καππαδόκες τον τιμούσαν ως άγιο προστάτη, φύλακα και θεραπευτή, και σε όλες τις σχετικές αναφορές τους εξέφραζαν – και συνεχίζουν να εκφράζουν – εξαιρετικό σεβασμό για τον αγίο τους. Αλλά και τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο (27 Ιανουαρίου) θεωρούσαν προστάτη του Γκέλβερι, και τον γιόρταζαν με κατάνυξη, αγρυπνίες και προσευχές. Η γιορτή των Τριών Ιεραρχών πάλι (30 Ιανουαρίου) ήταν σχολική γιορτή, και ανήκε στους μαθητές, που παρακολουθούσαν τη θεία λειτουργία και κατόπιν με τα λάβαρα της εκκλησίας, τον παπά, τον δάσκαλο και όλους τους κατοίκους πήγαιναν στο σχολείο, όπου γινόταν σχολική γιορτή, με λόγους, απαγγελίες και θεατρικά έργα. Η περίπτωση αυτή φανερώνει και την βαθιά σχέση ανάμεσα στην εθνική και την θρησκευτική αγωγή, όχι μόνον στις παραδοσιακές καππαδοκικές, αλλά και ευρύτερα στις ελληνικές μικρασιατικές κοινότητες. Την ενότητα αυτή τείνουν σήμερα ορισμένοι μελετητές να αμφισβητήσουν, πιστεύοντας ότι ουσιαστικά ήταν η επιβεβλημένη εφαρμογή ενός επίσημου «εκ των άνω» ιδεολογήματος, χωρίς ανάλογο έρεισμα στο λαό, που στόχευε στην καθιέρωση εκκλησιαστικού ελέγχου στην εκπαίδευση. Ωστόσο, περιπτώσεις όπως αυτή της Καππαδοκίας μάλλον ανατρέπουν τέτοιους συλλογισμούς, αφού μας δείχνουν ότι η συνείδηση των Τριών Ιεραρχών ως αγίων της εκπαίδευσης ήταν – και εν πολλοίς συνεχίζει να είναι – βαθιά ριζωμένη στους Καππαδόκες της Μικράς Ασίας, όπου προέρχεται ακριβώς από τον ίδιο το λαό, και όχι από μια προσπάθεια επιβολής μορφών και ιδεών από την πλευρά της πολιτικής ή της εκκλησιαστικής ηγεσίας του.

www.agiotokos-kappadokia.gr

Την 1^η Φεβρουαρίου τιμούσαν τον άγιο Τρύφωνα, ως προστάτη των γεωργών, με καθολική αργία, ενώ ράντιζαν τα κτήματά τους και με τον αγιασμό της γιορτής του. Τέλος, την γιορτή της Υπαπαντής (2 Φεβρουαρίου) θεωρούσαν ορόσημο για το κλείσιμο των μεγάλων γιορτών του χειμώνα. Είναι απολύτως χαρακτηριστικό, για την επίδραση των εκκλησιαστικών κειμένων στη ζωή του λαού, ότι στο Σιβρίχισαρ την γιορτή αυτή την ονόμαζαν «Λέγε Συμεών», από το πρώτο ιδιόμελο του πανηγυρικού της εσπερινού, τον οποίο φυσικά παρακολουθούσαν με ευλάβεια και προσοχή οι φιλακόλουθοι Καππαδόκες. Τον άγιο Χαράλαμπο (10 Φεβρουαρίου) θεωρούσαν προστάτη των λεπρών και θεραπευτή της λέπρας.

Οι αποκριές άνοιγαν τον κύκλο των μεγάλων κινητών ανοιξιάτικων γιορτών, τον οποίο κορύφωναν οι γιορτές του Πάσχα, ως και την Πεντηκοστή. Ακολουθώντας πανάρχαια έθιμα, οι Καππαδόκες μεταμφιέζονταν κατά τις δύο τελευταίες Κυριακές της Αποκριάς και διασκέδαζαν, παριστάνοντας και δρώμενα όπως η εικονική σατιρική δίκη, αλλά και ο θάνατος και η ανάσταση ενός νέου άνδρα, που συμβόλιζε βεβαίως την επερχόμενη και ποθητή ανάσταση της φύσης, μέσω της αναβλάστησης των καρπών, που ως σπόροι είχαν πέσει στη γη κατά την σπορά του φθινοπώρου, καθώς επίσης και το ζευγάρι νύφης και γαμπρού, με τον άνδρα να πεθαίνει και τελικά να ανασταίνεται.

www.mikrasiatis.gr

Η Μεγάλη Σαρακοστή άρχιζε με καθολική νηστεία, που κρατούσε ως την Τετάρτη της πρώτης εβδομάδας, ενώ στην εορτή των αγίων Θεοδώρων, το πρώτο Σάββατο της Σαρακοστής, προσπαθούσαν να μαντέψουν από τα κόλλυβα αν θα παντρεύονταν οι ανύπαντρες και αν θα γύριζαν γρήγορα οι ξενιτεμένοι. Η πανηγυρική λειτουργία της Κυριακής της Ορθοδοξίας γινόταν στο Γκέλβερι με έξοδα των ξενιτεμένων παντοπωλών της Κωνσταντινούπολης, ενώ λαμπρά γιόρταζαν και την τρίτη Κυριακή, της Σταυροπροσκυνήσεως, την οποία έλεγαν *Τσιγντέμ Ισταυροσού*, και κατά την οποία έπαιρναν από το ναό λουλούδια, που τα ξέραιναν για να καπνίζουν όσους ήταν άρρωστοι, κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Υποδέχονταν τον Μάρτη με ξόρκια για την εκδίωξη των ψύλλων από τα σπίτια τους, ενώ κατά τη γιορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (25 Μαρτίου) ζύμωναν μικρές πίτες, σε μία από τις οποίες τοποθετούσαν μικρή χάντρα, και θεωρούσαν τυχερό όποιον την έβρισκε, αποκαλώντας τον «άρχοντα του σπιτιού». Την ημέρα εκείνη επίσης τηρούσαν την εθιμικά καθορισμένη ψαροφαγία, ενώ ως αποφράδα ημέρα οι Καππαδόκες θεωρούσαν την 5^η Απριλίου, για την οποία χαρακτηριστικά έλεγαν ότι χωρίζει ακόμη και το βόδι από το ταίρι του.

Ο κύκλος των γιορτών του Πάσχα άρχιζε με την Κυριακή των Βαΐων, οπότε έπαιρναν και βάγια από το ναό, ενώ ολόκληρη η Μεγάλη Εβδομάδα ήταν περίοδος πένθους και νηστείας. Την Μεγάλη Τετάρτη εξομολογούνταν και

τελούσαν ευχέλαιο, από το οποίο χρίονταν. Ορισμένοι μάλιστα έκαναν ευχέλαιο και στο σπίτι τους, πιστεύοντας ότι αυτό θα τους φέρει ιδιαίτερη ευλογία. Την Μεγάλη Πέμπτη κατασκεύαζαν λαμπάδες και έβαφαν τα κόκκινα αβγά, σύμφωνα με μια συνήθεια γνωστή σε ολόκληρο τον ελληνικό πολιτισμικό χώρο. Το βράδυ της ημέρας εκείνης, με την ακολουθία των Παθών, ξεκινούσε μια περίοδος ιδιαίτερης κατάνυξης, που τελείωνε με την Ανάσταση, το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου. Είναι απολύτως χαρακτηριστικό της πίστης τους στην ιδιαίτερη δύναμη των ημερών αυτών, το ότι έφερναν τους βαριά αρρώστους να κοιμηθούν μέσα στο ναό, ενώ έβαζαν στην αγία τράπεζα τα πουκάμισα των ασθενών, ώστε κατόπιν να τα φορέσουν και να γιатρευτούν. Αυτό μάλιστα, σύμφωνα με τα όσα παρατηρήθηκαν και παραπάνω, ίσχυε όχι μόνο για τους χριστιανούς, αλλά και για τους μουσουλμάνους της περιοχής, που παρακολουθούσαν τις χριστιανικές τελετές με ιδιαίτερη ευλάβεια και προσοχή.

Η Κυριακή του Πάσχα ήταν η Μεγάλη Πασχαλιά (*Μπουγιούκ Πασκελέ*) που όλοι περίμεναν. Μετά την ανάσταση, το πανηγυρικό οικογενειακό δείπνο και τον εσπερινό της αγάπης, έκαναν μεγάλη λιτανεία με την εικόνα της ανάστασης και τα λάβαρα, στα κεντρικότερα σημεία κάθε χωριού, ενώ σε άλλα χωριά, όπως στο Χαλβάντερε, η πομπή γύριζε απλώς τρεις φορές γύρω από το ναό. Όλα τα απογεύματα της εβδομάδας της Διακαινησίμου, οι Καππαδόκες χόρευαν στα δώματα των σπιτιών και στις πλατείες κάθε χωριού, πανηγυρίζοντας το λαμπρόφορο γεγονός της Αναστάσεως του Χριστού. Ορισμένα μάλιστα από τα τραγούδια τους ήταν αργόσυρτα και θλιβερά, ιδίως όσα αναφερόταν στους καημούς και τα βάσανα της ξενιτιάς.

Η Παναγία Ζωοδόχος Πηγή, την Παρασκευή της Διακαινησίμου, γιορταζόταν στο Γκέλβερι ως προστάτισσα των αγγειοπλαστών, ενώ ιδιαιτέρως τιμούσαν τον άγιο Γεώργιο, με πολλούς ναούς και ανάλογα πανηγύρια. Θεωρούσαν ότι ο άγιος προστάτευε τους ταξιδιώτες, αλλά και ότι επέβλεπε τα ζώα και, ως στρατιωτικός άγιος, ότι φρόντιζε για την φύλαξη και την ασφάλεια των οικισμών και των κατοίκων τους. Στην Καππαδοκία μάλιστα ήταν ιδιαιτέρως γνωστή η παράδοση για την δρακοντοκτονία του αγίου Γεωργίου, την οποία συχνά τοποθετούσαν και στην περιοχή των χωριών τους. Μεγάλο πανηγύρι γινόταν στα Κενάταλα, με δημοπρασίες των πολλών αφιερωμάτων, ψητά αρνιά, αγώνες πάλης και κούνιες που έστηναν στα δένδρα, τόσο οι χριστιανοί όσο και οι μουσουλμάνοι της περιοχής. Στον άγιο προσέφεραν συνήθως πολλές ζωοθυσίες (*κουρμπάνια*), ενώ την ημέρα της γιορτής τους έδιναν δώρα στις νεόνυμφες και στις αρραβωνιασμένες γυναίκες κάθε χωριού».

(συνεχίζεται)

Μ. Γ. Βαρβούνη

Καθηγήτῃ Λαογραφίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης